

El present document pretén ser una síntesi de las jornades sobre salut mental que es celebraren a la seu del GREC el 8 i 15 de juny de 2006. A les sessions participaren una vintena de persones. El curs va ser una iniciativa de la comissió de formació externa del GREC.

Introducció

Dins el debat dut a terme per la comissió de formació externa es va senyalar que la qüestió de la salut mental, de la feina i la relació educativa amb persones amb malaltia mental, ens preocupava. A això s'afegia el fet que, a les memòries dels diferents programes, aquest tema es repetia i es significava com a repte cara al futur. Per aquest motiu es trià abordar aquest camp. Fruit de l'intercanvi de perspectives s'arribà a una conclusió, la qüestió salut mental és quasi insondable així que caldria delimitar-la, adaptar les seves mesures a les nostres necessitats com a professionals. Així vàrem concloure que el que ens interessava en aquest moment era aprofundir en la relació educativa amb persones amb malaltia mental.

Com que fons i forma són inseparables, el debat sobre la manera de plantejar la formació sorgir amb força, partíem de la premissa que la metodologia seria clau. A la vegada li donàvem voltes al respecte, inclòs el temor que ens suscitava les malalties de salut mental. Aquestes voltes ens vàrem fer veure que el respecte és bo però que també tenim coses que aportar, que hem fet camí, que han hagut companys que s'han format, que tenim un bagatge d'hores d'intervencions d'aquesta mena i que no tenir-les en compte seria una pèrdua. Una vegada comprovat que no partíem de zero i que

un cert patrimoni de praxis era inqüestionable apostàrem per una formació en base a experiències de feina, a on hi hagués perspectiva i es pogués fer memòria del procés, de les dificultats i els aprenentatges. La recerca va donar els seus fruits i cinc companys accediren a compartir, a reflexionar sobre la feina feta, a sintetitzar anys de patiment i dubtes en dos folis i tres quarts d'hora d'exposició.

El nombre d'intervencions va ser de quatre i des de quatre programes diferents, així la primera jornada varen exposar dues educadores, una del programa d'educadors familiars i una altre del programa de Presó a tercer Grau. En aquesta sessió s'explicaren el procés educatiu dut a terme amb dues adultes i es va fer èmfasi a l'hora de mostrar conclusions i reflexionar sobre l' intervenció en les dificultats que es varen trobar. A la segona jornada exposaren els educador del programa de la llar i del programa d'educadors de medi obert. Aquesta vegada el procés educatiu es va realitzar amb dos adolescents i l'èmfasi es posà en els aprenentatges adquirits.

Les dues sessions es varen organitzar de la següent manera, en primer terme l'exposició dels casos amb una durada de tres quarts d'hora per part del professional o professionals que intervingueren, a continuació els assistents es dividiren en grups de cinc o sis membres per tal de comentar l'exposició en base a unes preguntes que orientessin al grup. Això tenia una durada de mitja hora i, finalment, la posada en comú de tots els grups amb una durada d'una hora.

Dificultats i aprenentatges

Com hem esmentat anteriorment, el pes de la primera jornada anava adreçat a mostrar i posar en comú les dificultats que ens trobarem durant el procés i el de la segona cap als

aprenentatges, els encerts, el que si va ser beneficiós. Aquestes dificultats i aprenentatges es plantejaren respecte a, en primer lloc l'educador, en segon lloc l'usuari i en tercer lloc els recursos. Però a l'hora de traspasar aquesta informació al paper pensem que serà útil presentar les dificultats i el aprenentatges conjuntament, ja que ha estat l'acció, la feina en sí la que ens ha fet topar amb els obstacles i arran d'això hem pogut aproximar-nos als encerts. També voldríem destacar la coincidència dels diferents educadors a l'hora d'identificar els camins erronis i els encertats.

Respecte l'educador

Dificultats i aprenentatges

Un dels punts que suscità controvèrsia i unanimitat a l'hora de mostrar la preocupació per superar-ho, va ser la dificultat a l'hora distingir quan la conducta de l'usuari es producte de la malaltia mental o una utilització d'aquesta per aconseguir determinats beneficis. La reflexió i la memòria de la feina ens va fer estar d'acord en unes idees, les quals ens ajudarien a encarar properes intervencions. La idea principal radica en que l'intervenció és un procés, i en el cas particular de les malalties mentals, les manipulacions, l'ús de la malaltia per sobreviure i per no responsabilitzar-se forma part, lògicament, de la persona. És a dir, pensar en aquestes conductes com anomalies, ens pot dur a plantejaments de feina sense sortida. Demanar-nos quina raó o raons mou a la persona a utilitzar la malaltia, ens pot ajudar a conèixer les necessitats i impediments de la persona.

Sovint els brots i les situacions de crisi solen crear temors i dubtes als educadors, aquesta preocupació també va aparèixer al grup. Com contenir aquestes crisis? Les

aportacions anaven encaminades cap l'actitud de l'educador i a la prevenció. En el que respecta a l'educador es recomanava ser clar amb l'usuari no dissimular com si no passés res, utilitzar un llenguatge senzill, expressions que denotin concreció. Per una altra banda acceptar que les crisis formen part de la persona això li pot llevar urgència i dramatisme (estats que no ajuden), això ens dur a la paciència, facultat que ens ajuda a entendre que aquesta situació canviarà i a saber que podem esperar de l'altre. Un altre suggeriment és el de observar els símptomes que ens avisen d'una possible crisi i els contextos que per un costat ajuden a prevenir crisis i per una altra banda els que les faciliten.

El volum de feina que implica la feina amb aquests tipus d'usuari, coincideixen els educadors, és bastant elevat. Les demandes i necessitats dels usuaris solen ser absorbents, ja que una part de la feina sol ésser la substitució certes tasques de l'usuari ja que hi ha moments que la malaltia incapacita. D'aquesta manera el desgast de l'educador pot augmentar cosa que evidentment també perjudica a l'usuari. Com no podia ser d'una altra manera aquesta era una dificultat molt compartida i la reflexió va ser llarga i profitosa. Així establir límits clars i concrets amb l'usuari sobre la relació educativa pensem que és beneficiós, recordar-ho amb freqüència també. Un altre suggeriment és posar les urgències i les demandes de l'usuari al seu lloc, no respondre amb celeritat sinó recórrer a la memòria i intentar situar la crisi dins el procés concret de la persona. No respondre sistemàticament. A l'hora de pensar el pla de feina proposar-se objectius de feina concrets, precisos, temporalitzats i assumibles, que s'adrecin a augmentar l'autonomia i la responsabilitat dels usuaris. Des de una vessant més pràctica

la possibilitat de reduir el nombre de casos podria ajudar a estimular la qualitat del procés educatiu.

A l'hora de conèixer a la persona i que el procés educatiu pugui partir de les capacitats de l'usuari, distingir que pot fer la persona i que incapacita la malaltia, és determinant. Això és va plantejar com a dificultat. En primer lloc la pràctica ens mostra la necessitat d'un diagnòstic psiquiàtric per clarificar els límits i també com a facilitador a l'hora de que intervinguin altres professionals i recursos. Posar esment en preparar cada pas amb l'usuari ens ajudarà a superar les dificultats intrínseques de l'usuari, concretar els objectius de feina ajudarà a suavitzar el camí. Una vegada que sabem els condicionants de la malaltia, dins el procés d'aprenentatge, protegir-la de qüestions que no pot entendre pot ser beneficiós. Tornant a la tasca de delimitar les capacitats la sobreprotecció sol ser una tendència que perjudica aquesta coneixença, a més del desenvolupament de la persona.

En darrer terme varis educadors expressaren la dificultat per encarar educativament els deliris i fantasies dels usuaris i la necessitat de adquirir eines educatives. Davant d'això criteris d'actuació que ja han comparegut com entendre aquests comportaments dins la totalitat de la persona no com una característica aliena, a més de ser un element més del procés de la persona, d'aquesta manera donar espai per l'expressió dels deliris ha estat beneficiós (dues educadores coincidien en que a l'hora de l'entrevista la primera mitja hora es dedicava a escoltar el discurs incoherent dels usuaris, a partir d'aquí la comunicació era més fluida) no és un compartiment estanc sinó que està lligat al context de la persona. La claredat, l'expressió de missatges clars i concrets, l'esforç d'identificar els símptomes seran elements molt positius. La distància òptima, aquella situada entre l'acompanyament

afectiu i la praxis professional, ens ajudarà a relacionar- nos positivament amb l'usuari dins aquestes situacions.

Respecte als recursos

Dificultats i aprenentatges

Pel que fa als recursos amb que els diferents educadors s'han coordinat durant les intervencions amb els usuaris, es varen plantejar diferents dificultats entorn al seu funcionament i als professionals de referència dins el recurs.

Han coincidit en que algunes de les principals dificultats, a l'hora d'atendre als usuaris des del sistema sanitari, han sigut la manca de coordinació entre els diferents professionals que els han atès (psiquiatres, psicòlegs, metges de capçalera, atenció d'urgències, etc.) i el canvi continuat de professionals de referència. Aquests fets han suposat una manca de seguiment i tractament de la malaltia, dificultats per un diagnòstic aclaridor i una manca de control en l'administració de fàrmacs. Gràcies a la posada en comú d'aquestes dificultats es va poder reflexionar sobre com s'anaren afrontant. Una de les coincidències fou la necessitat de mediar i fer la tasca de fil d'unió entre els recursos per tal d'unificar criteris i d'intervenir des d'una visió més integral de la persona.

Donada la dificultat d'acceptar i entendre les necessitats i potencialitats reals dels usuaris que pateixen malalties de salut mental, també va ser compartida la dificultat de plantejar línies d'intervenció conjuntes amb els recursos implicats. Les divergències sorgien quan, per una banda, els recursos i professionals no creien en el procés educatiu de l'usuari amb malaltia mental, etiquetant-lo i caient en l'alarma i, per l'altra,

quan els professionals i recursos condicionaven l'assistència en les necessitats bàsiques a exigències poc adaptades a la situació i necessitats de la persona.

Davant aquestes dificultats, es va reflexionar molt sobre el paper de l'educador a la xarxa, tenint en compte que les intervencions realitzades des d'ella s'escapen, molts cops, del control de l'educador. La qüestió de la corresponsabilitat amb els altres recursos i amb el propi usuari va portar al grup a suggerir que la modèstia i a la tolerància cap els altres recursos són actituds facilitadores pel treball en xarxa. També es va destacar la necessitat de l'educador de recolzar-se en la xarxa, en l'equip, sense oblidar que se forma part d'ell i que es pot fer servir de mirall.

Es coincidí en que la responsabilitat de l'educador era la de facilitar l'entrada de recursos útils per l'usuari dins el ventall de recursos normalitzats i afavorir la seva estabilitat. Les estratègies exposades en els diferents casos seguien una mateixa línia; tranquil·litzar als professionals en moments de crisi, positivitzar la imatge de l'usuari, posant l'atenció en el procés de la persona, fer servir l'etiqueta de malalt mental per rebaixar expectatives i exigències (des d'una vessant més pràctica), reflexionar conjuntament sobre l'adequació de l'entrada de nous recursos i preparant-la (donant informació útil sobre les característiques pròpies del cas i procés), preparant un bon traspàs en els casos on hi havia canvis de professionals de referència i posicionant-se amb recursos que amb les seves intervencions perjudicaven el procés de l'usuari.

Una qüestió que es va plantejar va ser la dificultat del context en el que es mouen els usuaris. Escenaris dominats per la precarietat laboral i la pobresa radical. Dues varen ser les

conclusions, per una banda la necessitat de millorar les condicions econòmiques dels usuaris com a base fonamental per fer procés educatiu, i per l'altra banda ser conscients que aquesta és una qüestió que va més enllà de la nostra tasca, és una responsabilitat de la comunitat, la qual no ens hauria de paraitzar, però tampoc mirar a una altra banda.

Respecte a l'usuari

Dificultats i aprenentatges

Durant el procés de reflexió es varen posar en comú dificultats de l'usuari i es va pensar quina era la manera d'ajudar-los en el procés educatiu.

Una qüestió en la que es va coincidir, com a dificultat del propi usuari, va ser la difícil acceptació de la malaltia. Acceptar les limitacions que suposa, comprendre els símptomes, les seves causes i conseqüències varen ser objectius dels educadors enfront aquesta dificultat. Aquest procés suposà un coaprenentatge per part de l'usuari i del professional que es veié enriquit per un diagnòstic acurat i aclaridor.

Així mateix, aquesta dificultat s'estén a la família i professionals implicats.

A l'hora d'abordar aquests objectius l'estratègia plantejada en els diferents casos fou la tasca conjunta, amb l'usuari, d'identificar i reconèixer els símptomes per tal de preveure situacions que desencadenaven en crisi o brots de la malaltia. En la majoria dels casos, com a eina es va fer servir el diagnòstic de la malaltia i, arran d'aquest procés, es treballà també l'acceptació del tractament farmacològic i l'augment del mateix durant els brots i les crisis.

Una altra dificultat de l'usuari en que es va fer esment, fou la seva incapacitat de desenvolupar tasques quotidianes en els àmbits formals. Es va coincidir en la necessitat que es trobaren de substituir-los en determinades tasques i funcions, en els pitjors dels casos. Així mateix, l'objectiu que es plantejaren i que, després de la reflexió, es constatà com a criteri d'intervenció, va ser la recerca de l'autonomia com a finalitat última. Per tal d'encetar aquest procés, en l'usuari, les estratègies foren acordar objectius concrets, mesurables i assumibles amb l'usuari, subjectes a revisió constant. Així mateix, es va preparar cada passa que l'usuari havia de realitzar de manera autònoma, alhora que se l'hi apropaven els recursos i se'ls preparava per acollir-lo. Tot això, emfatitzant les seves potencialitats i acceptant el seu ritme.

Una altra qüestió en la que els ponents coincidiren en l'anàlisi dels processos dels diferents usuaris, foren els bloquejos que patien els usuaris davant noves passes cap a l'autonomia. En la reflexió del grup, es va coincidir en la necessitat de saber tornar enrera i reprendre objectius que es pensaven assolits, sense perdre de vista la idea de procés, el ritme de l'usuari i la seva llibertat de decisió en el camí a seguir i, com estratègia principal, reforçar cada petit avanç.